Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τέταρτο τμήμα)

της 30ής Απριλίου 2014*

«Οδηγία 93/13/ΕΟΚ — Καταχρηστική ρήτρα σε συμβάσεις συναφθείσες μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή — Άρθρα 4, παράγραφος 2, και 6, παράγραφος 1 — Εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα συμβατικών ρητρών — Εξαίρεση ρητρών σχετικών με το κύριο αντικείμενο της συμβάσεως και το ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής εφόσον είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό — Συμβάσεις καταναλωτικού δανείου συνομολογηθείσες σε ξένο νόμισμα — Ρήτρες σχετικά με συναλλαγματικές ισοτιμίες — Διαφορά μεταξύ της τιμής αγοράς, εφαρμοστέας κατά τον χρόνο αποδεσμεύσεως του δανείου, και της τιμής πωλήσεως, εφαρμοστέας κατά τον χρόνο αποδόσεώς του — Εξουσίες του εθνικού δικαστή υφισταμένης συμβατικής ρήτρας η οποία χαρακτηρίζεται “καταχρηστική” — Εφαρμογή εθνικής διατάξεως εθνικού δικαίου αντί της καταχρηστικής ρήτρας — Επιτρέπεται»

Στην υπόθεση C-26/13,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Kúria (Ουγγαρία) με απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 2013, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 21 Ιανουαρίου 2013, στο πλαίσιο της δίκης

Árpád Kásler,

Hajnalka Káslerné Rábai

κατά

OTP Jelzálogbank Zrt,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τέταρτο τμήμα),

συγκείμενο από τους L. Bay Larsen, πρόεδρο τμήματος, M. J. Malenovský, A. Prechal (εισηγήτρια), F. Biltgen και K. Jürimäe, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: N. Wahl

γραμματέας: M. Aleksejev, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ’ ακροατηρίου συζητήσεως της 5ης Δεκεμβρίου 2013,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

— η OTP Jelzálogbank Zrt, εκπροσωπούμενη από τον G. Gadó, ügyvéd,

* * Γλώσσα διαδικασίας: η ουγγρική

— η Ουγγρική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την K. Szíjjartó και τον M. Z. Fehér,

— η Τσεχική Κυβέρνηση εκπροσωπούμενη από την S. Šindelková και τον M. Smolek,

— η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την J. Kemper και τον T. Henze,

— η Ελληνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις Γ. Αλεξάκη και Λ. Πνευματικού,

— η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την G. Palmieri, επικουρούμενη από τον P. Gentili, avvocato dello Stato,

— η Αυστριακή Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την C. Pesendorfer,

— η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκπροσωπούμενη από την K. Talabér-Ritz και τον M. van Beek,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 12ης Φεβρουαρίου 2014,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία των άρθρων 4, παράγραφος 2, και 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ L 95, σ. 29).

2 Η εν λόγω αίτηση υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ του A. Kásler και της H. Káslerné Rábai (στο εξής: από κοινού οφειλέτες) και της OTP Jelzálogbank Zrt (στο εξής: Jelzálogbank) με αντικείμενο τον φερόμενο ως καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας σχετικά με την εφαρμογή συναλλαγματικής ισοτιμίας κατά την απόδοση δανείου συνομολογηθέντος σε ξένο νόμισμα.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Κατά τη δωδέκατη, τη δέκατη τρίτη, τη δέκατη ένατη, την εικοστή και την εικοστή τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13:

«[εκτιμώντας] ότι, παρ' όλα αυτά, ως έχουν σήμερα οι εθνικές νομοθεσίες, μόνον μερική εναρμόνιση είναι δυνατή· ότι, ιδίως, μόνον οι συμβατικές ρήτρες για τις οποίες δεν υπήρξε ατομική διαπραγμάτευση αποτελούν το αντικείμενο της [...] οδηγίας· ότι έχει σημασία εν προκειμένω να δοθεί στα κράτη η δυνατότητα, τηρουμένης της [Σ]υνθήκης [ΕΟΚ], να παρέχουν υψηλότερο επίπεδο προστασίας στον καταναλωτή μέσω εθνικών διατάξεων αυστηρότερων από τις διατάξεις της [...] οδηγίας·

ότι οι νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις των κρατών μελών που καθορίζουν, άμεσα ή έμμεσα, τους όρους των συμβάσεων με τους καταναλωτές θεωρείται ότι δεν περιέχουν καταχρηστικές ρήτρες [...]· ότι, γι' αυτό τον λόγο, η έκφραση "νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου" που αναφέρονται στο άρθρο 1 παράγραφος 2 καλύπτει τους κανόνες οι οποίοι εφαρμόζονται κατά νόμο μεταξύ των συμβαλλομένων, εάν δεν έχει συμφωνηθεί άλλως·

[…]

ότι, για τις ανάγκες της παρούσας οδηγίας, η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα δεν πρέπει να αφορά τις ρήτρες που περιγράφουν το βασικό αντικείμενο της σύμβασης ούτε τη σχέση ποιότητας τιμής του προμηθευομένου αγαθού ή της παροχής ότι το βασικό αντικείμενο της σύμβασης και η σχέση ποιότητας/τιμής μπορούν, ωστόσο, να λαμβάνονται υπόψη κατά την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα άλλων ρητρών […]

ότι οι συμβάσεις πρέπει να συντάσσονται με σαφή και κατανοητό τρόπο· ότι ο καταναλωτής πρέπει να έχει πράγματι την ευκαιρία να λάβει γνώση όλων των ρητρών και ότι σε περίπτωση αμφιβολίας πρέπει να υπερισχύσει η πιο ευνοϊκή ερμηνεία για τον καταναλωτή […]

[…]

ότι οι δικαστικές αρχές και τα διοικητικά όργανα πρέπει να διαθέτουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα ώστε να θέτουν τέρμα στην εφαρμογή των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται με τους καταναλωτές».

4 Το άρθρο 1 της οδηγίας αυτής προβλέπει:

«1. Η παρούσα οδηγία έχει αντικείμενο την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών, οι οποίες αφορούν τις καταχρηστικές ρήτρες στις συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ ενός επαγγελματία και ενός καταναλωτή.

2. Οι ρήτρες της σύμβασης που απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου καθώς και διατάξεις ή αρχές διεθνών συμβάσεων στις οποίες έχουν προσχωρήσει τα κράτη μέλη ή η Κοινότητα, ιδίως στον τομέα των μεταφορών, δεν υπόκεινται στις διατάξεις της παρούσας οδηγίας.»

5 Το άρθρο 3 της εν λόγω οδηγίας έχει ως εξής:

«1. Ρήτρα σύμβασης που δεν απετέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, θεωρείται καταχρηστική όταν παρά την απαίτηση καλής πίστης, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, τα απορρέοντα από τη σύμβαση.

[…]

3. Το παράρτημα περιέχει ενδεικτικό και μη εξαντλητικό κατάλογο ρητρών που είναι δυνατόν να κηρυχθούν καταχρηστικές.»

6 Το άρθρο 4 της οδηγίας 93/13 έχει ως εξής:

«1. Με την επιφύλαξη του άρθρου 7, ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας συμβατικής ρήτρας κρίνεται, αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση και όλες οι κατά τον χρόνο της σύναψης της σύμβασης περιστάσεις που περιέβαλαν την εν λόγω σύναψη, καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται.

2. Η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών δεν αφορά ούτε τον καθορισμό του κυρίου αντικειμένου της συμβάσεως ούτε το ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα, αφετέρου, εφόσον οι ρήτρες αυτές είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό.»

7 Το άρθρο 5 της ίδιας αυτής οδηγίας ορίζει τα εξής:

«Στην περίπτωση συμβάσεων των οποίων όλες ή μερικές ρήτρες που προτείνονται στον καταναλωτή έχουν συνταχθεί εγγράφως, οι ρήτρες αυτές πρέπει να συντάσσονται πάντοτε με σαφή και κατανοητό τρόπο. […]»

8 Κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής:

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, ενώ η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, εάν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες.»

9 Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 προβλέπει:

«Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, προς το συμφέρον των καταναλωτών, καθώς και των ανταγωνιζόμενων επαγγελματιών, να υπάρχουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα, προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές.»

10 Κατά το άρθρο 8 της οδηγίας αυτής:

«Τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν ή [να] διατηρούν, στον τομέα που διέπεται από την παρούσα οδηγία, αυστηρότερες διατάξεις σύμφωνες προς τη [Σ]υνθήκη, για να εξασφαλίζεται μεγαλύτερη προστασία του καταναλωτή.»

11 Το παράρτημα της οδηγίας 93/13, το οποίο αφορά τις ρήτρες που αναφέρονται στο άρθρο της 3, παράγραφος 3, απαριθμεί στο σημείο του 1 κατά τρόπο μη περιοριστικό τις ρήτρες που μπορούν να θεωρηθούν καταχρηστικές. Το εν λόγω σημείο 1, στοιχείο ι′, διαλαμβάνει τις ρήτρες που έχουν ως σκοπό ή αποτέλεσμα «να επιτρέπουν στον επαγγελματία να τροποποιεί μονομερώς τους όρους της σύμβασης χωρίς σοβαρό λόγο ο οποίος να προβλέπεται στη σύμβαση». Στο ίδιο σημείο 1, στοιχείο λ′, εμπίπτουν οι ρήτρες που έχουν ως σκοπό ή αποτέλεσμα «να παρέχουν […] στον παρέχοντα υπηρεσίες το δικαίωμα να αυξάνει τις τιμές του, χωρίς ο καταναλωτής να έχει […] αντίστοιχο δικαίωμα που να του επιτρέπει να λύει τη σύμβαση στην περίπτωση που η τελική τιμή είναι πολύ υψηλή σε σχέση με την τιμή που συμφωνήθηκε κατά τη σύναψη της σύμβασης».

12 Το σημείο 2 του εν λόγω παραρτήματος αφορά το πεδίο εφαρμογής των στοιχείων ζ′, ι′ και λ′. Το εν λόγω σημείο 2, στοιχείο β′, ορίζει, μεταξύ άλλων, ότι «[τ]ο στοιχείο ι′ δεν αντιβαίνει στις ρήτρες με τις οποίες ο προμηθευτής χρηματοοικονομικών υπηρεσιών επιφυλάσσεται του δικαιώματος να τροποποιεί το επιτόκιο που οφείλεται από τον καταναλωτή ή που οφείλεται σε αυτόν, ή το ποσό όλων των άλλων επιβαρύνσεων των σχετικών με τις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες χωρίς καμία προειδοποίηση σε περίπτωση βάσιμου λόγου, αρκεί ο επαγγελματίας να επιβαρύνεται με την υποχρέωση να πληροφορεί αμέσως το άλλο ή τα άλλα συμβαλλόμενα μέρη και αυτό ή αυτά να είναι ελεύθερα να καταγγείλουν πάραυτα τη σύμβαση». Το εν λόγω σημείο 2, στοιχείο δ′, ορίζει ότι «[τ]ο στοιχείο λ′ δεν αντιβαίνει στις ρήτρες τιμαριθμικής αναπροσαρμογής της τιμής, εφόσον οι ρήτρες αυτές είναι νόμιμες και ο τρόπος μεταβολής της τιμής περιγράφεται επακριβώς».

Το ουγγρικό δίκαιο

13 Το άρθρο 209 του Αστικού Κώδικα, ως είχε κατά τον χρόνο συνάψεως της επίμαχης στην υπόθεση της κύριας δίκης συμβάσεως (στο εξής: αστικός κώδικας), όριζε τα εξής:

«1. Είναι καταχρηστικός γενικός όρος συναλλαγών ή συμβατική ρήτρα η οποία δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως στο πλαίσιο συμβάσεως συναπτομένης με καταναλωτή αν, κατ' αντίθεση προς τις επιταγές της καλής πίστεως και της ισότητας των συμβαλλομένων, ορίζει μονομερώς και χωρίς δικαιολογητική βάση τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών από τη σύμβαση, κατά τρόπο περιάγοντα σε μειονεκτική θέση τον αντισυμβαλλόμενο του προσώπου το οποίο επιβάλλει την επίμαχη συμβατική ρήτρα.

[…]

4. Οι σχετικές με τις καταχρηστικές συμβατικές ρήτρες διατάξεις δεν εφαρμόζονται επί των συμβατικών ρητρών που ορίζουν το κύριο αντικείμενο της συμβάσεως ούτε επί των ρητρών που καθορίζουν την ισορροπία μεταξύ παροχής και αντιπαροχής.

[…]»

14 Οι παράγραφοι 4 και 5 της ίδιας διατάξεως τροποποιήθηκαν, με ισχύ από τις 22 Μαΐου 2009, ως εξής:

«4. Είναι καταχρηστικός γενικός όρος συναλλαγών ή συμβατική ρήτρα η οποία δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως στο πλαίσιο συμβάσεως συναπτομένης με καταναλωτή εκ μόνου του λόγου ότι δεν έχει συνταχθεί κατά τρόπο σαφή ή κατανοητό.

5. Οι σχετικές με τις καταχρηστικές συμβατικές ρήτρες διατάξεις δεν εφαρμόζονται επί των συμβατικών ρητρών που ορίζουν το κύριο αντικείμενο της συμβάσεως ούτε επί των ρητρών που καθορίζουν την ισορροπία μεταξύ παροχής και αντιπαροχής, εφόσον οι ρήτρες αυτές είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό.»

15 Το άρθρο 231 του εν λόγω κώδικα ορίζει τα εξής:

«1. Αν δεν έχει συμφωνηθεί το αντίθετο, οι χρηματικές οφειλές πληρώνονται στο νόμιμο νόμισμα του τόπου της πληρωμής.

2. Οι οφειλές σε άλλο νόμισμα ή χρυσό μετατρέπονται βάσει της τρέχουσας αξίας τους στον τόπο και τον χρόνο της πληρωμής.»

16 Το άρθρο 237 του εν λόγω κώδικα έχει ως εξής:

«1. Σε περίπτωση άκυρης συμβάσεως, επιβάλλεται η επαναφορά των πραγμάτων στην κατάσταση που βρίσκονταν πριν τη σύναψη της συμβάσεως.

2. Στην περίπτωση κατά την οποία δεν είναι δυνατή η επαναφορά των πραγμάτων στην κατάσταση που βρίσκονταν πριν τη σύναψη της συμβάσεως, ο δικαστής μπορεί να κρίνει ότι η σύμβαση παράγει αποτελέσματα για το χρονικό διάστημα έως την έκδοση της αποφάσεως του. Επικύρωση άκυρης συμβάσεως χωρεί στην περίπτωση κατά την οποία είναι δυνατή η εξάλειψη του λόγου ακυρώσεως, ιδίως, σε περίπτωση ασυμμετρίας μεταξύ των παροχών των συμβαλλομένων στο πλαίσιο τοκογλυφικής συμβάσεως, διά της εξαλείψεως του δυσανάλογου οφέλους. Στις περιπτώσεις αυτές διατάσσεται η επιστροφή τυχόν αχρεωστήτως καταβληθείσας παροχής.»

17 Το άρθρο 239 του Αστικού Κώδικα προβλέπει:

«1. Η ακυρότητα μέρους συνεπιφέρει την ακυρότητα ολόκληρης της συμβάσεως μόνον αν οι συμβαλλόμενοι δεν θα την είχαν επιχειρήσει χωρίς το άκυρο μέρος. Είναι δυνατή η εισαγωγή παρεκκλίσεων από το παρόν άρθρο με διάταξη νόμου.

2. Η ακυρότητα μέρους συμβάσεως συναφθείσας με καταναλωτή συνεπιφέρει την ακυρότητα ολόκληρης της συμβάσεως μόνον αν η εκτέλεση αυτής είναι αδύνατη χωρίς το άκυρο μέρος.»

18 Κατά το άρθρο 239/Α, παράγραφος 1, του κώδικα αυτού:

«Οι αντισυμβαλλόμενοι μπορούν να ζητήσουν τη δικαστική αναγνώριση της ακυρότητας της συμβάσεως ή ορισμένων συμβατικών ρητρών (μερική ακυρότητα), χωρίς να υποχρεούνται να ζητήσουν και την εφαρμογή των συνεπειών της εν λόγω ακυρότητας».

19 Το άρθρο 523 του Αστικού Κώδικα έχει ως εξής:

«1. Με τη σύμβαση δανείου το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα ή άλλος δανειστής υποχρεούται να μεταβιβάσει στον οφειλέτη κατά κυριότητα συγκεκριμένο χρηματικό ποσό και ο οφειλέτης έχει την υποχρέωση να αποδώσει το χορηγηθέν ποσό κατά τα οριζόμενα στη σύμβαση.

2. Με την επιφύλαξη αντίθετης νομοθετικής διατάξεως, αν ο δανειστής είναι χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, ο οφειλέτης οφείλει τόκους (τραπεζικό δάνειο).»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

20 Στις 29 Μαΐου 2008 οι οφειλέτες συνήψαν με την Jelzálogbank «σύμβαση ενυπόθηκου δανείου σε ξένο νόμισμα» (στο εξής: σύμβαση δανείου).

21 Σύμφωνα με το σημείο I/1 της εν λόγω συμβάσεως, η Jelzálogbank όφειλε να χορηγήσει στους οφειλέτες δάνειο ύψους 14 400 000 ουγγρικών φιορινιών (HUF), ενώ διευκρινιζόταν ότι «το ύψος του δανείου στο ξένο νόμισμα ορίζεται βάσει της τιμής αγοράς του ξένου νομίσματος που εφάρμοσε η τράπεζα κατά τον χρόνο αποδεσμεύσεως των κεφαλαίων». Κατά το σημείο I/1, «μετά την αποδέσμευση των σχετικών κεφαλαίων, το χορηγηθέν δάνειο, οι τόκοι και τα έξοδα διαδικασίας, καθώς και οι τόκοι υπερημερίας και τα λοιπά έξοδα υπολογίζονται στο ξένο νόμισμα».

22 Βάσει της τιμής αγοράς του ελβετικού φράγκου (CHF) που εφάρμοσε η Jelzálogbank κατά τον χρόνο αποδεσμεύσεως των κεφαλαίων, το ύψος του δανείου ορίσθηκε σε 94 240,84 CHF. Οι οφειλέτες όφειλαν να αποδώσουν το δάνειο εντός 25 ετών, με μηνιαίες δόσεις που θα καθίσταντο ληξιπρόθεσμες την τέταρτη ημέρα εκάστου μηνός.

23 Σύμφωνα με το σημείο II της εν λόγω συμβάσεως, το δάνειο αυτό επιβαρύνθηκε με ονομαστικό επιτόκιο 5,2 %, το οποίο, προσαυξανόμενο με διαχειριστικά έξοδα της τάξεως του 2,04 %, αντιστοιχούσε σε συνολικό ετήσιο πραγματικό επιτόκιο (ΣΕΠΕ) 7,43 % κατά τον χρόνο της συνάψεως της συμβάσεως δανείου.

24 Κατά το σημείο III/2 της συμβάσεως αυτής (στο εξής: ρήτρα III/2), «ο δανειστής καθορίζει το ποσό εκάστης των οφειλόμενων δόσεων σε ουγγρικά φιορίνια βάσει της τιμής πωλήσεως του [ξένου] νομίσματος που θα έχει εφαρμόσει η τράπεζα την προηγουμένη της ημέρας κατά την οποία η δόση καθίσταται ληξιπρόθεσμη».

25 Οι οφειλέτες άσκησαν αγωγή κατά της Jelzálogbank, υποστηρίζοντας ότι η ρήτρα ΙΙΙ/2 της συμβάσεως ήταν καταχρηστική. Οι οφειλέτες επισήμαναν ότι η συγκεκριμένη ρήτρα συνεπάγεται για την Jelzálogbank μονομερές και αδικαιολόγητο πλεονέκτημα, κατά την έννοια του άρθρου 209 του Αστικού Κώδικα, στον βαθμό που, δυνάμει αυτής, η Jelzálogbank μπορεί να υπολογίζει το ύψος των ληξιπρόθεσμων δόσεων βάσει της τιμής πωλήσεως του ξένου νομίσματος που εφαρμόζει η Jelzálogbank, ενώ το ύψος του δανείου που αποδεσμεύθηκε προσδιορίστηκε από αυτήν βάσει της τιμής αγοράς που εφαρμόζει η ίδια για το νόμισμα αυτό.

26 Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο δέχθηκε την αγωγή. Η συγκεκριμένη απόφαση επικυρώθηκε εν συνεχεία σε δεύτερο βαθμό. Με την απόφασή του, το εφετείο έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι, στο πλαίσιο συμβάσεως δανείου όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, η Jelzálogbank δεν έθετε στη διάθεση των πελατών της ξένο νόμισμα. Αντιθέτως, το εφετείο διαπίστωσε ότι η Jelzálogbank εξαρτούσε το ύψος των μηνιαίων δόσεων σε ουγγρικά φιορίνια από την τρέχουσα αξία του ελβετικού φράγκου, προκειμένου να διασφαλίζεται η τιμαριθμική αναπροσαρμογή των δόσεων του δανείου, το οποίο αποδεσμεύθηκε σε ουγγρικά φιορίνια. Η Jelzálogbank δεν παρείχε στους οφειλέτες κάποια χρηματοοικονομική υπηρεσία σχετική με την αγορά ή την πώληση ξένων νομισμάτων και, συνεπώς, δεν μπορούσε να εφαρμόζει, όσον αφορά την απόδοση του δανείου, συναλλαγματική ισοτιμία διαφορετική από εκείνη που εφαρμόσθηκε κατά την αποδέσμευση των κεφαλαίων. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο έκρινε επίσης ότι η ρήτρα ΙΙΙ/2 δεν ήταν ούτε σαφής ούτε κατανοητή, καθώς δεν καθιστούσε ευκρινή τον λόγο για τον οποίο ο τρόπος υπολογισμού του ύψους του δανείου κατά το στάδιο της αποδόσεώς του διέφερε από τον εφαρμοσθέντα κατά την αποδέσμευση του σχετικού κεφαλαίου τρόπο υπολογισμού.

27 Η Jelzálogbank άσκησε αναίρεση κατά της αποφάσεως του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου. Η Jelzálogbank υποστήριξε, μεταξύ άλλων, ότι στον βαθμό που η ρήτρα ΙΙΙ/2 της παρέχει τη δυνατότητα να εισπράττει ποσό το οποίο αντιστοιχεί στην αντιπαροχή που της οφείλεται για το χορηγηθέν στους οφειλέτες δάνειο σε ξένο νόμισμα και εξυπηρετεί την κάλυψη των εξόδων με τα οποία επιβαρύνεται το πιστωτικό ίδρυμα στο πλαίσιο των συναλλαγών του για την αγορά συναλλάγματος, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της προβλεπόμενης από το άρθρο 209, παράγραφος 4, του Αστικού Κώδικα εξαιρέσεως και, ως εκ τούτου, εκφεύγει του ελέγχου καταχρηστικότητας που προβλέπει το άρθρο 209, παράγραφος 1, του εν λόγω κώδικα.

28 Οι οφειλέτες υποστήριξαν ότι ο έλεγχος καταχρηστικότητας είναι επιβεβλημένος. Συναφώς, επισήμαναν ότι η Jelzálogbank δεν μπορεί να αντιτάσσει σε αυτούς τις ιδιαιτερότητες του τρόπου λειτουργίας των τραπεζών και να τους μετακυλίει έξοδα που επιβαρύνουν την ίδια, πρακτική που έχει ως αποτέλεσμα να συγχέονται τα έσοδα της τράπεζας με το χορηγηθέν δάνειο. Κατά τη σύναψη της συμβάσεως δανείου, οι οφειλέτες συμφώνησαν να αποδεσμευθεί το ποσό στο εγχώριο νόμισμα, ήτοι σε ουγγρικά φιορίνια. Εξάλλου, η ρήτρα ΙΙΙ/2 δεν είναι σαφής.

29 Κατά το αιτούν δικαστήριο τίθεται, καταρχάς, το ζήτημα αν η έννοια της ρήτρας «που αφορά τον καθορισμό του κυρίου αντικειμένου της συμβάσεως», κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία της αντιπαροχής που πρέπει να καταβάλει ο οφειλέτης, συμπεριλαμβανομένης της διαφοράς μεταξύ των συναλλαγματικών ισοτιμιών που εφαρμόζει η τράπεζα κατά τον χρόνο αποδεσμεύσεως και αποδόσεως του δανείου, ή αν στην έννοια αυτή εμπίπτει, πέραν της χορηγήσεως του δανείου, αποκλειστικώς και μόνο η καταβολή του ονομαστικού επιτοκίου.

30 Σε περίπτωση που γίνει δεκτή η συσταλτική ερμηνεία της πρώτης εξαιρέσεως που προβλέπει το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, πρέπει ακολούθως να εξετασθεί κατά πόσον η υποχρέωση να καταβάλλεται η διαφορά μεταξύ των συναλλαγματικών ισοτιμιών μπορεί να θεωρηθεί ότι σχετίζεται με το ανάλογο ή μη μεταξύ της υπηρεσίας και της αμοιβής ή της τιμής της και κατά πόσον, ως εκ τούτου, αποτελεί τμήμα της «αμοιβής», κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 και της δεύτερης εξαιρέσεως που προβλέπεται σε αυτό.

31 Στο πλαίσιο αυτό, τίθεται επίσης το ζήτημα αν σε περίπτωση που η αμοιβή συνιστά το αντάλλαγμα υπηρεσίας αποτελούμενης από πλείονες παροχές, προκειμένου να εφαρμοσθεί η δεύτερη εξαίρεση, πρέπει να εξετασθεί αν η επίμαχη αμοιβή, εν προκειμένω το ποσό της διαφοράς μεταξύ των συναλλαγματικών ισοτιμιών, αντιστοιχεί σε πραγματική παροχή η οποία παρέχεται ευθέως από την τράπεζα στον καταναλωτή.

32 Επιπλέον, όσον αφορά την απαίτηση μόνον οι ρήτρες που είναι διατυπωμένες «κατά τρόπο σαφή και κατανοητό» να εμπίπτουν στο άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, το αιτούν δικαστήριο κρίνει ότι οφείλει να ερμηνεύσει το εθνικό δίκαιο συμφώνως προς τους σκοπούς της εν λόγω οδηγίας και να εκτιμήσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών που δεν πληρούν την εν λόγω απαίτηση, μολονότι η εν λόγω απαίτηση δεν είχε ακόμη μεταφερθεί στο εθνικό δίκαιο κατά τον χρόνο συνάψεως της συμβάσεως δανείου.

33 Εντούτοις, δεν είναι σαφές το ακριβές περιεχόμενο της συγκεκριμένης απαιτήσεως. Ενδέχεται να έχει την έννοια ότι οι συμβατικές ρήτρες πρέπει να είναι κατανοητές από γλωσσολογική και γραμματική άποψη. Ενδέχεται, όμως, να έχει ευρύτερη έννοια και να σημαίνει ότι πρέπει να είναι σαφείς και κατανοητοί και οι οικονομικοί λόγοι που δικαιολόγησαν την εισαγωγή της ρήτρας στη σύμβαση ή η σχέση της με τις υπόλοιπες ρήτρες της συμβάσεως.

34 Τέλος, σε περίπτωση που διαπιστωθεί ο καταχρηστικός χαρακτήρας της ρήτρας ΙΙΙ/2, τίθεται επιπλέον το ζήτημα αν η αρχή που απορρέει από το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 και καθιερώθηκε με τη σκέψη 73 της αποφάσεως Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349), τυγχάνει εφαρμογής και σε περίπτωση που η σύμβαση δανείου δεν μπορεί να εξακολουθήσει να υπάρχει μετά την κατάργηση της συγκεκριμένης ρήτρας, όπως συμβαίνει στην υπόθεση της κύριας δίκης. Αν τούτο ισχύει, το Kúria ζητεί να διευκρινισθεί κατά πόσον προσκρούει στην εν λόγω αρχή η τροποποίηση της συγκεκριμένης ρήτρας από τον εθνικό δικαστή προς τον σκοπό απαλείψεως του καταχρηστικού της χαρακτήρα, ιδίως διά της εφαρμογής αντ' αυτής εθνικής διατάξεως ενδοτικού δικαίου, όπως έπραξε το δευτεροβάθμιο δικαστήριο.

35 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Kúria ανέστειλε τη διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας [93/13] την έννοια ότι, σε περίπτωση δανείου σε ξένο νόμισμα, το οποίο, όμως, καταβλήθηκε στο εγχώριο νόμισμα και πρέπει να αποδοθεί από τον καταναλωτή αποκλειστικώς στο εγχώριο νόμισμα, η σχετική με τη συναλλαγματική ισοτιμία του ξένου νομίσματος συμβατική ρήτρα, η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως, συνιστά ρήτρα που αφορά τον "καθορισμό του κύριου αντικειμένου της συμβάσεως";

Σε περίπτωση αποφατικής απαντήσεως, πρέπει, βάσει της δεύτερης περιπτώσεως του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας [93/13], η διαφορά μεταξύ της τιμής αγοράς και της τιμής πωλήσεως [του ξένου νομίσματος] να θεωρηθεί αμοιβή ο ανάλογος χαρακτήρας της οποίας προς την παρασχεθείσα υπηρεσία δεν υπόκειται σε έλεγχο καταχρηστικότητας; Ασκεί συναφώς καθοριστική επιρροή το ζήτημα κατά πόσον έλαβε πράγματι χώρα πράξη ανταλλαγής νομίσματος μεταξύ του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος και του καταναλωτή;

2) Εφόσον γίνει δεκτό ότι το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι ο εθνικός δικαστής μπορεί, ανεξαρτήτως των διατάξεων του εθνικού δικαίου, να εξετάζει και τον καταχρηστικό χαρακτήρα τέτοιου είδους συμβατικών ρητρών, σε περίπτωση που οι εν λόγω ρήτρες δεν είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό, έχει η προαναφερθείσα απαίτηση την έννοια ότι η επίμαχη ρήτρα πρέπει να είναι αυτή καθ' εαυτήν σαφής και κατανοητή για τον καταναλωτή από γραμματική άποψη ή πρέπει επιπλέον να είναι σαφείς και κατανοητοί για τον εν λόγω καταναλωτή οι οικονομικοί λόγοι που οδήγησαν στην εισαγωγή της συμβατικής ρήτρας στη σύμβαση καθώς και η σχέση της με τις υπόλοιπες συμβατικές ρήτρες;

3) Έχουν το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 και η σκέψη 73 της αποφάσεως [Banco Español de Crédito, EU:C:2012:349], την έννοια ότι ο εθνικός δικαστής δεν μπορεί να θεραπεύσει, προς όφελος του καταναλωτή, την ακυρότητα καταχρηστικής ρήτρας που έχει συμπεριληφθεί στους γενικούς όρους συμβάσεως δανείου συναφθείσας με καταναλωτή, διά της τροποποιήσεως ή συμπληρώσεως της επίμαχης συμβατικής ρήτρας, στην περίπτωση κατά την οποία, μετά την κατάργηση της καταχρηστικής ρήτρας, καθίσταται αδύνατη η εκτέλεση της συμβάσεως βάσει των λοιπών συμβατικών ρητρών; Ασκεί συναφώς επιρροή το γεγονός ότι το εθνικό δίκαιο περιλαμβάνει διάταξη ενδοτικού δίκαιου η οποία διέπει, σε περίπτωση εξαφανίσεως της άκυρης ρήτρας, το επίμαχο νομικό ζήτημα;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

36 Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι οι όροι «κύριο αντικείμενο της συμβάσεως» και «ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα» καλύπτουν ρήτρα συμβάσεως δανείου συνομολογηθείσας σε ξένο νόμισμα και συναφθείσας μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, δυνάμει της οποίας η τρέχουσα τιμή πωλήσεως του νομίσματος αυτού εφαρμόζεται για τον υπολογισμό των δόσεων αποπληρωμής του δανείου.

37 Κατά πάγια νομολογία, από τις απαιτήσεις τόσο της ομοιόμορφης εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης όσο και της αρχής της ισότητας συνάγεται το συμπέρασμα ότι οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης που δεν περιέχουν ρητή παραπομπή στο δίκαιο των κρατών μελών για τον προσδιορισμό της έννοιας και του περιεχομένου τους πρέπει κατά κανόνα να ερμηνεύονται αυτοτελώς και ομοιόμορφα σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση, με βάση το πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται και τον σκοπό τους (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση Fish Legal και Shirley, C-279/12, EU:C:2013:853, σκέψη 42).

38 Το ίδιο ισχύει όσον αφορά το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, δεδομένου ότι η εν λόγω διάταξη δεν περιέχει ρητή παραπομπή στο δίκαιο των κρατών μελών για τον προσδιορισμό της έννοιας και του περιεχομένου της.

39 Επιπλέον, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, το σύστημα προστασίας που θεσπίζει η οδηγία 93/13 στηρίζεται στην αντίληψη ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε υποδεέστερη κατάσταση έναντι του επαγγελματία, όσον αφορά τόσο την εξουσία διαπραγματεύσεως όσο και το επίπεδο πληροφορήσεως, κατάσταση η οποία τον υποχρεώνει να προσχωρήσει στους όρους που έχει καταρτίσει εκ των προτέρων ο επαγγελματίας, χωρίς να έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει το περιεχόμενό τους (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση Caja de Ahorros και Monte de Piedad de Madrid, C-484/08, EU:C:2010:309, σκέψη 27 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

40 Λαμβάνοντας υπόψη την υποδεέστερη αυτή θέση, η οδηγία 93/13 υποχρεώνει τα κράτη μέλη να προβλέπουν μηχανισμό που να διασφαλίζει ότι όσες συμβατικές ρήτρες δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως μπορούν να ελέγχονται προκειμένου να διαπιστωθεί ο ενδεχόμενος καταχρηστικός τους χαρακτήρας. Στο πλαίσιο αυτό, στον εθνικό δικαστή απόκειται να διαπιστώσει αν, λαμβανομένων υπόψη των κριτηρίων των άρθρων 3, παράγραφος 1, και 5 της οδηγίας 93/13, βάσει των ιδιαίτερων περιστάσεων της υπό κρίση υποθέσεως, η ρήτρα αυτή πληροί τις απαιτήσεις της καλής πίστεως, της ισορροπίας και διαφάνειας που επιβάλλει η εν λόγω οδηγία (βλ., επ' αυτού, αποφάσεις Invitel, C-472/10, EU:C:2012:242, σκέψη 22, και RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, σκέψεις 42 έως 48).

41 Εντούτοις, το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο 8 αυτής, επιτρέπει στα κράτη μέλη να προβλέπουν στη νομοθεσία που μεταφέρει την εν λόγω οδηγία ότι η «εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα» δεν αφορά τις ρήτρες στις οποίες αναφέρεται η διάταξη αυτή, υπό τον όρο ότι είναι διατυπωμένες με τρόπο σαφή και κατανοητό. Όπως προκύπτει από την εν λόγω διάταξη, δεν μπορεί να εκτιμηθεί ο ενδεχόμενος καταχρηστικός χαρακτήρας των ρητρών στις οποίες αναφέρεται η διάταξη αυτή, αλλά, όπως έχει ήδη διευκρινίσει το Δικαστήριο, εμπίπτουν στον τομέα που διέπει η εν λόγω οδηγία (βλ., επ' αυτού, απόφαση Caja de Ahorros και Monte de Piedad de Madrid, EU:C:2010:309, σκέψεις 31, 35 και 40).

42 Κατά συνέπεια, δεδομένου ότι το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 εισάγει εξαίρεση στον μηχανισμό ελέγχου ουσίας των καταχρηστικών ρητρών, όπως ο προβλεπόμενος στο πλαίσιο του συστήματος προστασίας των καταναλωτών που καθιερώνει η συγκεκριμένη οδηγία, η διάταξη αυτή πρέπει να ερμηνεύεται συσταλτικώς.

43 Στη συγκεκριμένη διάταξη εμπίπτουν, πρώτον, τις ρήτρες οι οποίες αφορούν τον καθορισμό του «κύριου αντικειμένου της συμβάσεως».

44 Στην υπόθεση της κύριας δίκης, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινισθεί αν η ρήτρα ΙΙΙ/2 αφορά τον καθορισμό του «κύριου αντικειμένου της συμβάσεως», κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως, στον βαθμό που προβλέπει ότι η τρέχουσα τιμή πωλήσεως ξένου νομίσματος εφαρμόζεται για τον υπολογισμό των δόσεων αποπληρωμής δανείου συνομολογηθέντος στο νόμισμα αυτό.

45 Συναφώς, καίτοι απόκειται αποκλειστικώς στο αιτούν δικαστήριο να αποφανθεί επί του χαρακτηρισμού της εν λόγω ρήτρας βάσει των ειδικών περιστάσεων της προκειμένης περιπτώσεως, εντούτοις, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να συναγάγει από τις διατάξεις της οδηγίας 93/13, εν προκειμένω από το άρθρο της 4, παράγραφος 2, τα κριτήρια που ο εθνικός δικαστής μπορεί ή πρέπει να εφαρμόζει κατά τον έλεγχο συμβατικής ρήτρας (βλ. επ' αυτού, ιδίως, απόφαση RWE Vertrieb, EU:C:2013:180, σκέψη 48 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

46 Το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 αφορά αποκλειστικώς τον προσδιορισμό των λεπτομερειών και της εκτάσεως του ελέγχου της ουσίας των συμβατικών ρητρών οι οποίες, χωρίς να έχουν αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως, περιγράφουν τις κύριες παροχές των συμβάσεων που συνάπτονται μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή (απόφαση Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, EU:C:2010:309, σκέψη 34).

47 Το γεγονός ότι ρήτρα αποτέλεσε αντικείμενο διαπραγματεύσεων μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών, στο πλαίσιο της συμβατικής τους αυτονομίας και των συνθηκών της αγοράς, δεν μπορεί να συνιστά κριτήριο βάσει του οποίου μπορεί να εκτιμηθεί αν η συγκεκριμένη ρήτρα αφορά τον καθορισμό του «κύριου αντικειμένου της συμβάσεως», κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13.

48 Ειδικότερα, όπως προκύπτει από το άρθρο 3, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας και της δωδέκατης αιτιολογικής της σκέψεως, οι ρήτρες που έχουν αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως δεν εμπίπτουν καταρχήν στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας. Επομένως, δεν τίθεται το ζήτημα εξαιρέσεώς τους από το πεδίο εφαρμογής του εν λόγω άρθρου 4, παράγραφος 2.

49 Αντιθέτως, λαμβανομένου υπόψη του εξαιρετικού χαρακτήρα του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 και της απαιτήσεως η διάταξη αυτή να ερμηνεύεται συσταλτικώς, οι συμβατικές ρήτρες που αφορούν τον καθορισμό του «κύριου αντικειμένου της συμβάσεως» κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως, είναι αυτές που ορίζουν τις κύριες παροχές της συμβάσεως και οι οποίες, ως τέτοιες, χαρακτηρίζουν τη σύμβαση.

50 Αντιθέτως, οι ρήτρες που έχουν δευτερεύοντα χαρακτήρα σε σχέση με τις ρήτρες που ορίζουν την ουσία αυτή καθεαυτήν του συμβατικού δεσμού δεν είναι δυνατό να εμπίπτουν στην έννοια του «κύριου αντικειμένου της συμβάσεως», κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13.

51 Στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να εκτιμήσει, λαμβανομένων υπόψη της φύσεως, της όλης οικονομίας και των ρητρών της συγκεκριμένης συμβάσεως δανείου, καθώς και του νομικού και πραγματικού της πλαισίου, αν η σχετική με τις συναλλαγματικές ισοτιμίες των δόσεων του δανείου ρήτρα συνιστά ουσιώδες στοιχείο της παροχής του οφειλέτη, η οποία συνίσταται στην απόδοση του χρηματικού ποσού που του έχει διαθέσει ο δανειστής.

52 Δεύτερον, το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 αφορά τις ρήτρες που σχετίζονται με το «ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα, αφετέρου» ή, κατά τη δέκατη ένατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας, τις ρήτρες που «περιγράφουν […] τη σχέση ποιότητας/τιμής του προμηθευομένου αγαθού ή της παροχής».

53 Στην υπόθεση της κύριας δίκης, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινισθεί αν η ρήτρα ΙΙΙ/2, στον βαθμό που ορίζει ότι η τιμή πωλήσεως ξένου νομίσματος εφαρμόζεται κατά τον υπολογισμό των δόσεων του δανείου, ενώ, βάσει άλλων ρητρών της συμβάσεως δανείου, το ποσό του αποδεσμευθέντος δανείου μετατρέπεται στο εγχώριο νόμισμα βάσει της τιμής αγοράς του ξένου νομίσματος, ενέχει χρηματική υποχρέωση για τον καταναλωτή, ήτοι υποχρέωση καταβολής, στο πλαίσιο της αποδόσεως του δανείου, των ποσών που αντιστοιχούν στη διαφορά μεταξύ της τιμής πωλήσεως και της τιμής αγοράς του ξένου νομίσματος, η οποία θα μπορούσε να χαρακτηρισθεί ως «αμοιβή» της παρεχόμενης υπηρεσίας, το ανάλογο ή μη της οποίας δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο εκτιμήσεως του καταχρηστικού της χαρακτήρα, δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13.

54 Συναφώς, όπως προκύπτει από το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 η εν λόγω δεύτερη κατηγορία ρητρών οι οποίες δεν υπόκεινται σε έλεγχο καταχρηστικότητας έχει περιορισμένο χαρακτήρα, εφόσον η εν λόγω εξαίρεση αφορά αποκλειστικώς το ανάλογο ή μη της τιμής ή της αμοιβής και των υπηρεσιών ή των αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα.

55 Όπως επισήμανε κατ' ουσίαν ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 69 των προτάσεών του, η εξαίρεση από τον έλεγχο καταχρηστικότητας των συμβατικών ρητρών που αφορούν τη σχέση ποιότητας/τιμής του προμηθευόμενου αγαθού ή υπηρεσίας δικαιολογείται από το γεγονός ότι δεν υπάρχει κλίμακα ή νομικό κριτήριο δυνάμενο να πλαισιώσει ή να κατευθύνει τέτοιου είδους έλεγχο.

56 Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι η εν λόγω εξαίρεση δεν εφαρμόζεται επί ρήτρας που επιφέρει τροποποίηση ως προς τη χρέωση των εξόδων για την υπηρεσία η οποία παρέχεται στον καταναλωτή (απόφαση Invitel, EU:C:2012:242, σκέψη 23).

57 Εν προκειμένω, είναι σκόπιμο να επισημανθεί, επιπλέον, ότι δεδομένου ότι η εξαίρεση από την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας περιορίζεται στον έλεγχο του ανάλογου ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των αγαθών ή των υπηρεσιών που παρέχονται σε αντάλλαγμα, αφετέρου, η εξαίρεση αυτή δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής σε περίπτωση αμφισβητήσεως της ασυμμετρίας μεταξύ της τιμής πωλήσεως του ξένου νομίσματος, η οποία πρέπει να χρησιμοποιηθεί, βάσει της συγκεκριμένης ρήτρας, για τον υπολογισμό των δόσεων του δανείου, και της τιμής αγοράς του εν λόγω νομίσματος, η οποία πρέπει να χρησιμοποιηθεί, κατ' εφαρμογή άλλων ρητρών της συμβάσεως δανείου, για τον υπολογισμό του ύψους του αποδεσμευθέντος δανείου.

58 Εξάλλου, η εν λόγω εξαίρεση δεν είναι δυνατό να εφαρμόζεται σε ρήτρες οι οποίες, όπως η ρήτρα ΙΙΙ/2, καθορίζουν απλώς, προς τον σκοπό υπολογισμού των δόσεων του δανείου, την τιμή μετατροπής του ξένου νομίσματος στο οποίο συνομολογήθηκε η σύμβαση δανείου, χωρίς, ωστόσο, να παρέχεται

καμία υπηρεσία ανταλλαγής από τον δανειστή κατά τον εν λόγω υπολογισμό, και δεν περιέχουν, ως εκ τούτου, κάποια «αμοιβή» το ανάλογο ή μη της οποίας ως ανταλλάγματος για την παροχή του δανειστή δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο εκτιμήσεως του καταχρηστικού της χαρακτήρα, δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13.

59 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι:

— οι όροι «κύριο αντικείμενο της συμβάσεως» καλύπτουν ρήτρα συμβάσεως δανείου συνομολογηθείσας σε ξένο νόμισμα και συναφθείσας μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, δυνάμει της οποίας η τιμή πωλήσεως του ξένου νομίσματος εφαρμόζεται προς τον σκοπό του υπολογισμού των δόσεων αποπληρωμής του δανείου, μόνο σε περίπτωση που διαπιστώνεται ότι η εν λόγω ρήτρα ορίζει κύρια παροχή της συμβάσεως αυτής και η οποία, ως τέτοια, χαρακτηρίζει τη σύμβαση, πράγμα το οποίο απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να ελέγξει λαμβανομένης υπόψη της φύσεως, της όλης οικονομίας και των ρητρών της συμβάσεως, καθώς και του νομικού και πραγματικού πλαισίου της·

— τέτοιου είδους ρήτρα, στον βαθμό που επιβάλλει στον καταναλωτή υποχρέωση καταβολής, στο πλαίσιο της αποδόσεως του δανείου, των ποσών που απορρέουν από τη διαφορά μεταξύ της τιμής πωλήσεως και της τιμής αγοράς του ξένου νομίσματος, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ενέχει «αμοιβή» το ανάλογο ή μη της οποίας ως ανταλλάγματος για την παροχή του δανειστή δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο εκτιμήσεως του καταχρηστικού της χαρακτήρα, δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13.

Επί του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος

60 Με το δεύτερο προδικαστικό του ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινισθεί αν το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι η απαίτηση οι συμβατικές ρήτρες να είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό σημαίνει όχι μόνο ότι οι ρήτρες πρέπει να είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό για τον καταναλωτή από γραμματική άποψη, αλλά επιπλέον ότι πρέπει να είναι σαφείς και κατανοητοί για τον εν λόγω καταναλωτή οι οικονομικοί λόγοι που οδήγησαν στην εισαγωγή της συμβατικής ρήτρας στη σύμβαση καθώς και η σχέση της με τις υπόλοιπες συμβατικές ρήτρες.

61 Σε περίπτωση που το αιτούν δικαστήριο κρίνει ότι, λαμβανομένης υπόψη της απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, η ρήτρα ΙΙΙ/2 αφορά τον καθορισμό του «κύριου αντικειμένου της συμβάσεως», κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, η εν λόγω ρήτρα εκφεύγει του ελέγχου καταχρηστικότητας μόνον εφόσον είναι διατυπωμένη κατά τρόπο σαφή και κατανοητό.

62 Ειδικότερα, προκειμένου να διασφαλιστεί συγκεκριμένα ο επιδιωκόμενος με την οδηγία 93/13 σκοπός της προστασίας των καταναλωτών, η μεταφορά του εν λόγω άρθρου 4, παράγραφος 2, στις εσωτερικές έννομες τάξεις πρέπει οπωσδήποτε να είναι πλήρης, ώστε η απαγόρευση του ελέγχου της καταχρηστικότητας να αφορά αποκλειστικώς τις ρήτρες που είναι διατυπωμένες με σαφή και κατανοητό τρόπο (απόφαση Caja de Ahorros και Monte de Piedad de Madrid, EU:C:2010:309, σκέψη 39).

63 Εντούτοις, όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, το άρθρο 209, παράγραφος 4, του Αστικού Κώδικα, διάταξη με την οποία μεταφέρθηκε το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 στο ουγγρικό δίκαιο, δεν περιείχε την εν λόγω απαίτηση περί σαφούς και κατανοητής διατυπώσεως.

64 Συναφώς, επιβάλλεται η υπόμνηση ότι εθνικό δικαστήριο το οποίο επιλαμβάνεται διαφοράς ανακύπτουσας αποκλειστικώς μεταξύ ιδιωτών υποχρεούται κατά την εφαρμογή των διατάξεων του εσωτερικού δικαίου να λαμβάνει υπόψη το σύνολο των κανόνων του εθνικού δικαίου και να τους ερμηνεύει, κατά το μέτρο του δυνατού, υπό το πρίσμα του γράμματος καθώς και του σκοπού της οδηγίας αυτής, προκειμένου να καταλήξει σε λύση σύμφωνη προς τον σκοπό που αυτή επιδιώκει (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση OSA, C-351/12, EU:C:2014:110, σκέψη 44).

65 Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο διευκρίνισε επίσης ότι η αρχή της σύμφωνης ερμηνείας του εθνικού δικαίου υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς. Συγκεκριμένα, η υποχρέωση του εθνικού δικαστηρίου να λαμβάνει υπόψη του το περιεχόμενο μιας οδηγίας όταν ερμηνεύει και εφαρμόζει τους σχετικούς κανόνες του εσωτερικού δικαίου οριοθετείται από τις γενικές αρχές του δικαίου και δεν μπορεί επ' αυτής να στηριχθεί μία contra legem ερμηνεία του εθνικού δικαίου (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση OSA, EU:C:2014:110, σκέψη 45).

66 Αν, λαμβανομένης υπόψη της οριοθετημένης κατά τον τρόπο αυτό αρχής της σύμφωνης ερμηνείας, το αιτούν δικαστήριο κρίνει ότι η εθνική διάταξη για τη μεταφορά του άρθρου 4, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας μπορεί να θεωρηθεί ότι περιλαμβάνει την απαίτηση περί σαφούς και κατανοητής διατυπώσεως, τίθεται εν συνεχεία το ζήτημα του περιεχομένου της απαιτήσεως αυτής.

67 Συναφώς, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι την συγκεκριμένη απαίτηση επιβάλλει το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13, το οποίο προβλέπει ότι οι συμβατικές ρήτρες που συντάσσονται εγγράφως πρέπει να διατυπώνονται «πάντοτε» με σαφή και κατανοητό τρόπο. Η εικοστή αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13 διευκρινίζει συναφώς ότι ο καταναλωτής πρέπει να έχει πράγματι την ευκαιρία να λάβει γνώση όλων των ρητρών της συμβάσεως.

68 Ως εκ τούτου, η εν λόγω απαίτηση περί σαφούς και κατανοητής διατυπώσεως ισχύει εν πάση περιπτώσει, συμπεριλαμβανομένης της περιπτώσεως κατά την οποία μια ρήτρα εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 και εκφεύγει, επομένως, του ελέγχου καταχρηστικότητας, δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας.

69 Από τα ανωτέρω προκύπτει επίσης ότι η απαίτηση του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει το ίδιο περιεχόμενο με την απαίτηση του άρθρου 5 της εν λόγω οδηγίας.

70 Όσον αφορά το άρθρο 5, το Δικαστήριο έχει ήδη αποφανθεί ότι η πληροφόρηση, πριν τη σύναψη της συμβάσεως, σχετικά με τους συμβατικούς όρους και τις συνέπειες της εν λόγω συνάψεως, είναι ουσιώδους σημασίας για τους καταναλωτές. Βάσει ιδίως της πληροφορήσεως αυτής ο καταναλωτής αποφασίζει αν επιθυμεί να δεσμεύεται από τους όρους που έχει διατυπώσει εκ των προτέρων ο επαγγελματίας (βλ. απόφαση RWE Vertrieb, EU:C:2013:180, σκέψη 44).

71 Επομένως, η απαίτηση περί διαφάνειας των συμβατικών ρητρών που επιβάλλει η οδηγία 93/13 δεν μπορεί να αφορά απλώς και μόνον τον κατανοητό τους χαρακτήρα από τυπική και γραμματική άποψη.

72 Αντιθέτως, όπως έχει ήδη υπομνησθεί στη σκέψη 39 της παρούσας αποφάσεως, δεδομένου ότι το σύστημα προστασίας που θεσπίζει η οδηγία 93/13 στηρίζεται στην αντίληψη ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε υποδεέστερη κατάσταση έναντι του επαγγελματία, όσον αφορά, μεταξύ άλλων, το επίπεδο πληροφορήσεως, η απαίτηση αυτή πρέπει να ερμηνεύεται διασταλτικώς.

73 Όσον αφορά συμβατική ρήτρα, όπως η ρήτρα III/2, η οποία επιτρέπει στον επαγγελματία να υπολογίζει το επίπεδο των μηνιαίων δόσεων που οφείλει ο καταναλωτής αναλόγως της τιμής πωλήσεως του ξένου νομίσματος την οποία εφαρμόζει ο εν λόγω επαγγελματίας, η οποία έχει ως αποτέλεσμα να αυξάνονται τα έξοδα της χρηματοπιστωτικής υπηρεσίας σε βάρος του καταναλωτή, κατά τα φαινόμενα απεριορίστως, από τα άρθρα 3 και 5 της οδηγίας 93/13, καθώς και από τα σημεία 1, στοιχεία ι' και λ', και 2, και 2, στοιχεία β' και δ', του παραρτήματος της εν λόγω οδηγίας,

προκύπτει ότι, προς τον σκοπό τηρήσεως της απαιτήσεως περί διαφάνειας, έχει κεφαλαιώδη σημασία το αν η σύμβαση εκθέτει κατά τρόπο διαφανή τον λόγο και τις ιδιαιτερότητες του μηχανισμού μετατροπής του ξένου νομίσματος καθώς και της σχέσεως μεταξύ του μηχανισμού αυτού και του μηχανισμού που προβλέπουν άλλες ρήτρες σχετικά με την αποδέσμευση του δανείου, ώστε ο καταναλωτής να μπορεί να προβλέψει, βάσει σαφών και κατανοητών κριτηρίων, τις ενδεχόμενες μεταβολές του κόστους αυτού (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση RWE Vertrieb, EU:C:2013:180, σκέψη 49).

74 Όσον αφορά τις ιδιαιτερότητες του μηχανισμού μετατροπής του ξένου νομίσματος όπως ορίζονται από τη ρήτρα ΙΙΙ/2, στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να κρίνει αν, λαμβανομένων υπόψη όλων των κρίσιμων πραγματικών στοιχείων, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται η διαφήμιση και η πληροφόρηση που παρέχει ο δανειστής στο πλαίσιο της διαπραγματεύσεως συμβάσεως δανείου, ο μέσος καταναλωτής, ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός και ενημερωμένος, μπορούσε όχι μόνο να πληροφορηθεί την ύπαρξη της διαφοράς, η οποία παρατηρείται γενικώς στην αγορά των κινητών αξιών, μεταξύ της συναλλαγματικής ισοτιμίας πωλήσεως και της συναλλαγματικής ισοτιμίας αγοράς του ξένου νομίσματος, αλλά και να αξιολογήσει τις οικονομικές συνέπειες, εν δυνάμει σημαντικές, που θα συνεπαγόταν γι' αυτόν η εφαρμογή της συναλλαγματικής ισοτιμίας αγοράς για τον υπολογισμό των δόσεων των οποίων θα είναι ο τελικός υπόχρεος και, ως εκ τούτου, το συνολικό ύψους του δανείου του.

75 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι όσον αφορά συμβατική ρήτρα, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, η απαίτηση περί σαφούς και κατανοητής διατυπώσεως των ρητρών επιβάλλει όχι μόνο οι ρήτρες να είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό για τον καταναλωτή από γραμματική άποψη, αλλά επιπλέον η σύμβαση να εκθέτει κατά τρόπο διαφανή την ακριβή λειτουργία του μηχανισμού μετατροπής του ξένου νομίσματος που προβλέπει η επίμαχη ρήτρα καθώς και τη σχέση μεταξύ του συγκεκριμένου μηχανισμού και του μηχανισμού που προβλέπουν άλλες ρήτρες σχετικά με την αποδέσμευση του δανείου, ώστε ο καταναλωτής να μπορεί να εκτιμήσει, βάσει σαφών και κατανοητών κριτηρίων, τις οικονομικές συνέπειες που τα ανωτέρω συνεπάγονται γι' αυτόν.

Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

76 Με το τρίτο προδικαστικό του ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινισθεί αν, σε περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης, κατά την οποία σύμβαση που έχει συναφθεί μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή δεν μπορεί να εξακολουθήσει να υφίσταται μετά την κατάργηση της καταχρηστικής ρήτρας, το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση που επιτρέπει στον εθνικό δικαστή να θεραπεύει την ακυρότητα της καταχρηστικής ρήτρας διά της εφαρμογής αντ' αυτής εθνικής διατάξεως ενδοτικού δικαίου.

77 Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση που επιτρέπει στον εθνικό δικαστή, οσάκις κηρύσσει την ακυρότητα καταχρηστικής ρήτρας περιλαμβανόμενης σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, να συμπληρώνει την εν λόγω σύμβαση τροποποιώντας το περιεχόμενο της ρήτρας αυτής (απόφαση Banco Español de Crédito, EU:C:2012:349, σκέψη 73).

78 Δεδομένης της φύσεως και της σπουδαιότητας του δημοσίου συμφέροντος επί του οποίου στηρίζεται η προστασία που εξασφαλίζεται στους καταναλωτές, οι οποίοι βρίσκονται σε μειονεκτική θέση σε σχέση με τους επαγγελματίες, η οδηγία 93/13 επιβάλλει στα κράτη μέλη, όπως προκύπτει από το άρθρο της 7, παράγραφος 1, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με την εικοστή τέταρτη αιτιολογική της σκέψη, την υποχρέωση να προβλέπουν κατάλληλα και αποτελεσματικά μέτρα «προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές» (βλ. απόφαση Banco Español de Crédito, EU:C:2012:349, σκέψη 68).

79 Αν το εθνικό δικαστήριο είχε την εξουσία να αναθεωρεί το περιεχόμενο των καταχρηστικών ρητρών που περιλαμβάνονται σε τέτοιες συμβάσεις, η ευχέρεια αυτή θα καθιστούσε ενδεχομένως δυσχερέστερη την επίτευξη του μακροπρόθεσμου σκοπού του άρθρου 7 της οδηγίας 93/13. Συγκεκριμένα, η ευχέρεια αυτή θα συνέβαλε στην εκμηδένιση του αποτρεπτικού αποτελέσματος που ασκεί στους επαγγελματίες η πλήρης απαγόρευση εφαρμογής τέτοιων καταχρηστικών ρητρών στους καταναλωτές, στο μέτρο που οι επαγγελματίες θα εξακολουθούσαν να υπόκεινται στον πειρασμό να χρησιμοποιούν τέτοιες ρήτρες, γνωρίζοντας ότι, ακόμα και αν αυτές κηρύσσονταν άκυρες, η σύμβαση θα μπορούσε παρά ταύτα να συμπληρωθεί, κατά το αναγκαίο μέτρο, από το εθνικό δικαστήριο ώστε να εξασφαλιστεί το συμφέρον των εν λόγω επαγγελματιών (απόφαση Banco Español de Crédito, EU:C:2012:349, σκέψη 69).

80 Εντούτοις, εκ των προαναφερθέντων δεν προκύπτει ότι, σε περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης, το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 αποκλείει την κατάργηση από τον εθνικό δικαστή της καταχρηστικής ρήτρας και την εφαρμογή, βάσει των αρχών του δικαίου των συμβάσεων, εθνικής διατάξεως ενδοτικού δικαίου.

81 Αντιθέτως, η εφαρμογή αντί τις καταχρηστικής ρήτρας τέτοιου είδους διατάξεως, η οποία, όπως προκύπτει από τη δέκατη τρίτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13, θεωρείται ότι δεν περιέχει καταχρηστικές ρήτρες, καθόσον έχει ως αποτέλεσμα τη διατήρηση της συμβάσεως παρά την κατάργηση της ρήτρας III/2 και εξακολουθεί, ως εκ τούτου, να δεσμεύει τα συμβαλλόμενα μέρη, συνάδει με τους σκοπούς της οδηγίας 93/13.

82 Ειδικότερα, η εφαρμογή εθνικής διατάξεως ενδοτικού δικαίου αντί καταχρηστικής ρήτρας συνάδει με τους σκοπούς του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, καθόσον, κατά πάγια νομολογία, τείνει να αντικαταστήσει την τυπική ισορροπία που εισάγει η σύμβαση μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων με μια ουσιαστική ισορροπία, ικανή να αποκαταστήσει τη μεταξύ τους ισότητα (βλ. επ' αυτού, μεταξύ άλλων, αποφάσεις Pereničová και Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, σκέψη 31, καθώς και απόφαση Banco Español de Crédito, EU:C:2012:349, σκέψη 40 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

83 Αντιθέτως, αν, σε περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης, δεν επιτρεπόταν η εφαρμογή εθνικής διατάξεως ενδοτικού δικαίου αντί καταχρηστικής ρήτρας και, κατά συνέπεια, ο δικαστής όφειλε να ακυρώσει τη σύμβαση στο σύνολό της, τούτο θα συνεπαγόταν δυνητικώς ιδιαιτέρως επιζήμιες συνέπειες για τον καταναλωτή, με αποτέλεσμα ο αποτρεπτικός χαρακτήρας που απορρέει από την ακύρωση της συμβάσεως να διακυβευόταν.

84 Ειδικότερα, μια τέτοια ακύρωση συνεπάγεται κατά κανόνα το απαιτητό του συνόλου του οφειλόμενου ποσού του δανείου, συνέπεια η οποία ενδέχεται να υπερβαίνει τις οικονομικές δυνατότητες του καταναλωτή και, ως εκ τούτου, να λειτουργεί περισσότερο προς τιμωρία του ιδίου παρά του δανειστή, ο οποίος, δεδομένης της εν λόγω συνέπειας, δεν θα είχε κίνητρο να αποφεύγει την εισαγωγή τέτοιων ρητρών στις συμβάσεις του.

85 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι, σε περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης, κατά την οποία σύμβαση που έχει συναφθεί μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή δεν μπορεί να εξακολουθήσει να υφίσταται μετά την κατάργηση της καταχρηστικής ρήτρας, η διάταξη αυτή έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση που επιτρέπει στον εθνικό δικαστή να θεραπεύσει την ακυρότητα της καταχρηστικής ρήτρας διά της εφαρμογής αντ' αυτής εθνικής διατάξεως ενδοτικού δικαίου.

Επί των δικαστικών εξόδων

86 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τέταρτο τμήμα) αποφαίνεται:

1) Το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, έχει την έννοια ότι:

— οι όροι «κύριο αντικείμενο της συμβάσεως» καλύπτουν ρήτρα συμβάσεως δανείου συνομολογηθείσας σε ξένο νόμισμα και συναφθείσας μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, δυνάμει της οποίας η τιμή πωλήσεως του ξένου νομίσματος εφαρμόζεται προς τον σκοπό του υπολογισμού των δόσεων αποπληρωμής του δανείου, μόνο σε περίπτωση που διαπιστώνεται ότι η εν λόγω ρήτρα ορίζει κύρια παροχή της συμβάσεως αυτής και η οποία, ως τέτοια, χαρακτηρίζει τη σύμβαση, πράγμα το οποίο απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να ελέγξει λαμβανομένης υπόψη της φύσεως, της όλης οικονομίας και των ρητρών της συμβάσεως, καθώς και του νομικού και πραγματικού πλαισίου της·

— τέτοιου είδους ρήτρα, στον βαθμό που επιβάλλει στον καταναλωτή υποχρέωση καταβολής, στο πλαίσιο της αποδόσεως του δανείου, των ποσών που απορρέουν από τη διαφορά μεταξύ της τιμής πωλήσεως και της τιμής αγοράς του ξένου νομίσματος, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ενέχει «αμοιβή» το ανάλογο ή μη της οποίας ως ανταλλάγματος για την παροχή του δανειστή δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο εκτιμήσεως του καταχρηστικού της χαρακτήρα, δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13.

2) Το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι όσον αφορά συμβατική ρήτρα, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, η απαίτηση περί σαφούς και κατανοητής διατυπώσεως των ρητρών επιβάλλει όχι μόνο οι ρήτρες να είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό για τον καταναλωτή από γραμματική άποψη, αλλά επιπλέον η σύμβαση να εκθέτει κατά τρόπο διαφανή την ακριβή λειτουργία του μηχανισμού μετατροπής του ξένου νομίσματος που προβλέπει η επίμαχη ρήτρα καθώς και τη σχέση μεταξύ του συγκεκριμένου μηχανισμού και του μηχανισμού που προβλέπουν άλλες ρήτρες σχετικά με την αποδέσμευση του δανείου, ώστε ο καταναλωτής να μπορεί να εκτιμήσει, βάσει σαφών και κατανοητών κριτηρίων, τις οικονομικές συνέπειες που τα ανωτέρω συνεπάγονται γι' αυτόν.

3) Το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι, σε περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης, κατά την οποία σύμβαση που έχει συναφθεί μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή δεν μπορεί να εξακολουθήσει να υπάρχει μετά την κατάργηση της καταχρηστικής ρήτρας, η διάταξη αυτή έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση που επιτρέπει στον εθνικό δικαστή να θεραπεύσει την ακυρότητα της καταχρηστικής ρήτρας διά της εφαρμογής αντ' αυτής εθνικής διατάξεως ενδοτικού δικαίου.

(υπογραφές)